

ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΚΑ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ
&
ΛΑΪΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Φάρασα,
Σύλλη, Αραβάν, Γούρδουνος.

MAINTAIN

THE

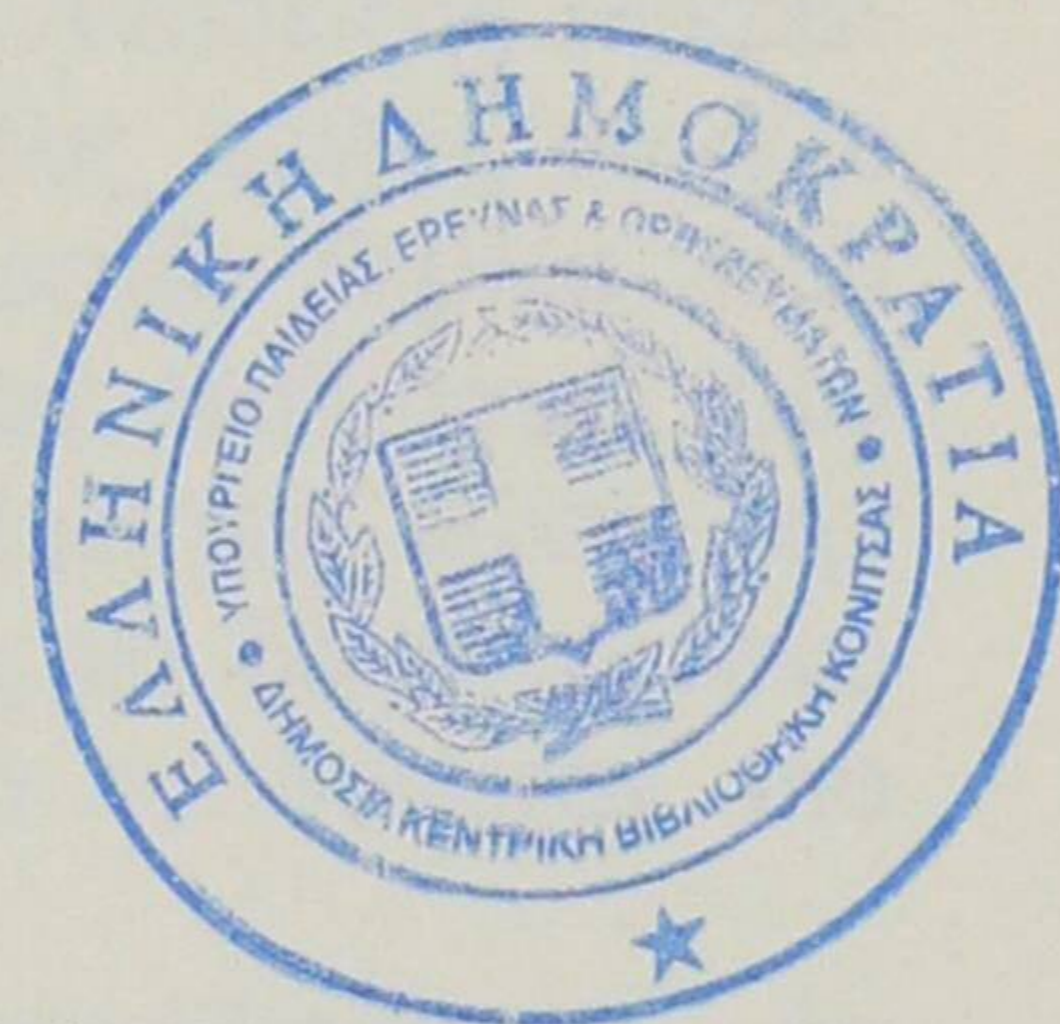
&

THE

OF

THE

Ιορδάνης Β. Παπαδόπουλος

**ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΚΑ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ
&
ΛΑΪΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ**

**Φάρασα,
Σύλλη, Αραβάν, Γούρδουνος.**

**Καππαδοκικά παραμύθια
& Λαϊκές Παραδόσεις
Φάρασα, Σύλλη, Αραβάν, Γούρδουνος**

Ιορδάνης Β. Παπαδόπουλος
Αρτέμιδος 54, Χολαργός 155 61
jrkappadokis@gmail.com
τηλ. – fax: 210.6527461

Επιμέλεια, εικονογράφηση,
εξώφυλλο: Μάκης Λυκούδης

Διορθώσεις: Χάρης Σαπουντζάκης

© 2011: Έκδοση ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ.
Πατριάρχου Ιωακείμ 4, Νέα Ιωνία 14234
Τηλ.: 210 2795012
Fax : 210 2790775
[http: www.dimosneasionias.gr/kemipo.htm](http://www.dimosneasionias.gr/kemipo.htm)
e-mail: kemipo@otenet.gr

Παραγωγή: Γράμμα
Τηλ.: 210 5225202,
e-mail:katradi@otenet.gr

ISBN: 978-960-88117-7-5

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το εκδοτικό έργο του Κέντρου Σπουδής και Ανάδειξης Μικρασιατικού Πολιτισμού (ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ.) του Δήμου Νέας Ιωνίας νομίζω ότι ύστερα από 12 βιβλία έχει πια γίνει γνωστό. Βιβλία που αποκλειστικά αναφέρονται στην ιστορία και τον πολιτισμό των αξέχαστων πατρίδων της καθ' ημάς Ανατολής έχοντας δώσει την ευκαιρία σε αξιόλογους συγγραφείς κι ερευνητές να δουν το έργο τους να τυπώνεται και να κυκλοφορεί σε όσο το δυνατόν πιο καλαίσθητες και προσεγμένες εκδόσεις.

Το 13^ο βιβλίο, με το οποίο μάλιστα εγκαινιάζεται μια νέα περίοδος δράσης του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ. μπορεί να εστιάζει και αυτό, όπως του αείμνηστου Γιάννη Σταματιάδη, στην Καππαδοκία, όμως τώρα από άλλη σκοπιά, όχι αυτή της παρουσίασης των βραχοκκλησιών και των πετρομονάστηρών της, αλλά από την εντελώς πρωτότυπη πλευρά της ανάδειξης μιας από τις σπάνιες αρχαίες διαλέκτους μας, της φαρασιώτικης διαλέκτου, η οποία εχρησιμοποιείτο, στην ευρεία περιοχή των Φαράσων κι έχει περάσει και μιλιέται από ανταλλάξιμους πρόσφυγες, ακόμη και σήμερα, σε ορισμένα χωριά της Κοζάνης, των Γρεβενών, των Γιαννιτσών.

Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα σημαντικό «πόνημα». Ο συγγραφέας του, ο ακούραστος και πολυτάλαντος ερευνητής και συγγραφέας, Ιορδάνης Παπαδόπουλος προσεγγίζει με ευσύνοπτο αλλά και απόλυτως επιστημονικό τρόπο το θέμα του. Το γεγονός ότι είναι ένας εκ των ελαχίστων που έχουν ασχοληθεί με αυτό το αντικείμενο, δίνει ξεχωριστή αξία στην προσπάθεια, γιατί χρειάστηκε πολύχρονη και επίμονη αναζήτηση πηγών από την πρωτογενή παράδοση.

Όπως θα προσέξει ο αναγνώστης, ο συγγραφέας καταγίνεται στην παρουσίαση αυτής της διαλέκτου, όχι με αυστηρά τυπική μέθοδο, αλλά μέσα από την κατάθεση ενός αξιόλογου λαογραφικού υλικού, παραμυθιών και παραδόσεων της περιοχής που ερευνά. Πρώτα διηγείται το μύθο στη φαρασιώτικη διάλεκτο και μετά δίνει και την «ερμηνεία» του στα νέα ελληνικά. Έτσι αφενός μεν καταδεικνύεται ο ελληνικός χαρακτήρας της διαλέκτου, αφετέρου δε προβάλλεται ο λαογραφικός πλούτος της Καππαδοκίας.

Ξεχωριστά χρήσιμο είναι το απαραίτητο λεξιλόγιο των Φαράσων αλλά ακόμη κι αυτό της Σύλλης, του Αραβάν και του Γούρδουνος.

Πριν κλείσω αυτό το εισαγωγικό μου σημείωμα θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Μάκη Λυκούδη, αγιογράφο και μέλος της διοίκησης του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ., για την εξαιρετική εικονογράφηση του βιβλίου.

Επίσης το Δήμαρχο Νέας Ιωνίας κ. Ηρακλή Γκότση και το Δημοτικό Συμβούλιο και βέβαια τους συναδέλφους μου στη διοίκηση του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ., γιατί με τις αποφάσεις τους και το ενδιαφέρον τους έγινε δυνατή αυτή η έκδοση.

Ν. Ιωνία 1^η Σεπτεμβρίου 2011

Για το Δ.Σ. του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ.
Ο Πρόεδρος
Χάρης Σαπουντζάκης

Σημείωση: Όπως συμβαίνει σε κάθε έκδοση του ΚΕ.ΜΙ.ΠΟ. ο συγγραφέας παραιτήθηκε παντός συγγραφικού δικαιώματος, δεδομένου άλλωστε ότι η έκδοση δεν προωθείται στο εμπόριο, αλλά διατίθεται δωρεάν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα **ΦΑΡΑΣΑ** αποτελούνταν από το κεφαλοχώρι Βαρασός και την "πλειάδα" των ελληνικών ομόγλωσσων χωριών: Αφσάρι, Κίσκα, Σαπτί, και Τσουχούρι, που βρίσκονταν ΒΑ του Βαρασού, προς την πλευρά της Καισαρείας και το Κάρσαντι, ΝΔ προς την πλευρά των Αδάνων.

Για το Κάρσαντι, που ήταν πολύ μακρύτερα, ΝΔ του Βαρασού χρειάζονταν δυο - τρεις ημέρες δρόμο. Για το Αφσάρι οι Φαρασιώτες χρειάζονταν μια μέρα δρόμο, "μο το βουρτόνι" (με το μουλάρι) και άλλη μια μέρα από το Αφσάρι για τα άλλα χωριά: Κίσκα, Σαπτί, Τσουχούρι, τα οποία μεταξύ τους απείχαν μισή ως μια ώρα δρόμο. Εδώ εντάσσονται και τα τουρκόφωνα ή δίγλωσσα χριστιανικά χωριά: Τασσί, Χοστσάς, Μπεσκαρδάς, Kÿrÿmtzë (Γαριπτσάς). Κοντά σ' αυτά ήταν και τα τουρκόφωνα ή δίγλωσσα χριστιανικά χωριά: Καράτζορεν, Ζήλε. Υπήρχαν ακόμη δυο χωριά το Μπαχτζετζίκι και Τσαϊρλήκ που διαλύθηκαν λίγα χρόνια πριν την Ανταλλαγή.

Όλα τα ελληνικά χωριά και άλλα δέκα περίπου τουρκικά ήταν μεχταρλίκια. Δηλαδή Κοινότητες με τον Κοινοτάρχη (muhtar) και το Κοινοτικό Συμβούλιο (muhtar meclis) αποτελούμενο από 5-7 αιρετούς άρχοντες που εκλέγονταν τον Ιανουάριο, για ένα χρόνο. Έδρα του Δήμου τους ήταν η Κίσκα. Οι κάτοικοι όλων των ελληνόφωνων χωριών μιλούσαν την κοινή Καππαδοκική διάλεκτο, "το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων". Οι Φαρασιώτες, όταν αναφέρονταν στη γλώσσα τους, έλεγαν "το μέρτο η γώσσα" ή "**τα ρωμάκα**".

Για τη γλώσσα των Φαρασιωτών ο Ιστορικός Π. Καρολίδης γράφει¹:

«Ο γνησιότερος τύπος της Καππαδοκικής γλώσσας, αι πλείσται Καππαδοκικαί λέξεις, και εν γένει τα, σπουδαιότερα, ως μοι φαίνονται, λείψανα της γλώσσας εκείνης εσώθησαν εν τη γλώσση των Φαρασιωτών. . . Επειδή η Φαρασιωτική διάλεκτος είναι η σπουδαιότερα διασώσασα λείψανα της εν Καππαδοκία λαλουμένης ποτέ προελληνικής Αρίας, ταύτην κυρίως έχομεν υπ' όψιν ομιλούντες υπό γλωσσολογικήν έποψιν περί της Ελληνικής διαλέκτου της Καππαδοκίας».

Το Κ. Μ. Σ. αναφέρει ως Φάρασα μόνο το Βαρασό και τα άλλα χωριά ως "Αποικίες των Φαράσων". Την ίδια ορολογία ακολουθούν και οι συγγραφείς που αναφέρονται στα Φάρασα.

Στο θέμα αυτό συμφωνώ με τον αιδ. πατέρα Θόδωρο Θεοδωρίδη που επιμένει στα γραπτά του να αποκαλεί Φάρασα, όλα τα χωριά, με κεφαλοχώρι το Βαρασό.

ΦΑΡΑΣΑ (ΒΑΡΑΣΟΣ)

Ο Βαρασός² (ΦΑΡΑΣΑ, Τσάμλιτζα - Camlica η σημερινή ονομασία) βρίσκεται στις ΒΑ πλαγιές του Αλά ντάγ, 89 χλμ. Ν της Καισαρείας και 103 χλμ. Β-ΒΑ των Αδάνων. Ο ποταμός Ζαμάντη (Ονοπνίκτης) περνάει σε απόσταση 2,5 χλμ.. Οι κάτοικοι το 1924 ήταν Έλληνες ελληνόφωνοι (204 οικογένειες – 583 άτομα) και ελάχιστοι Τούρκοι (15 άτομα περίπου). Τα Φάρασα είχαν δύο μουχταρλίκια (του πάνω μεχά και του κάτω μεχά. Υπάγονταν στο μουδουρλίκι του Γιάχγιαλι, στο μουτεσαριφλίκι της Καισαρείας και στο Βαλελίκι της Άγκυρας. Εκκλησιαστικά ανήκαν στη Μητρόπολη της Καισαρείας.

Μέσα 18ου αιώνα και πριν αποσπαστούν τα χωριά Καρσαντί και Αφσάρι, ο Βαρασός είχε πάνω από χίλιες οικογένειες.

Ο Καρολίδης σημειώνει³:

«...τα δε Φάρασα αποτελούσι την μόνην απωσούν πολυάνθρωπον κωμόπολιν εν μέσω των κατά τας συσκίους κλιτύας ή αποτόμους φάραγγας πλανωμένων νομαδικών τουρκομανικών φυλών, ένθεν δε υπό ιστορικήν και εθνολογικήν έποψιν οι κάτοικοι των Φαράσων μετά της Χριστιανικής θρησκείας, της αρχαϊκής αυτών Ελληνικής διαλέκτου ανακαλούσιν εις τον νουν του περιηγητού ολόκληρον ιστορικόν κόσμον του παρελθόντος εν μέσω της Σκυθών ερημίας του ενεστώτος. Τα Φάρασα είναι σπουδαίον λείψανον της Βυζαντινής και μεσαιωνικής Καππαδοκίας και του Καππαδοκικού Βυζαντινού Ελληνισμού, οίος εμορφώθη ούτος εκ της αναμίξεως των παλαιών Καππαδοκών μετά των εποικησάντων Ελλήνων, συγχωνευθέντων δια του χριστιανισμού. Είναι δε και σπουδαίον κέντρον των κατά τον νότιον Αντίταυρον διεσπαρμένων Ελληνοφώνων Καππαδοκών...»

Οι πρώτοι κάτοικοι του Αφσαριού και του Καρσαντί (η πλειονότητα τουλάχιστο) ήταν έποικοι από το Βαρασό (αρχές του 18ου αιώνα). Κατόπι από το Αφσάρι ίδρυσαν τα χωριά: Σαττί, Κίσκα, Τσουχούρι. Στην Κίσκα (Κισκισσός) ήταν η έδρα του Μουτούρη (Τούρκου Δημάρχου). Εκεί υπήρχε ήδη οικισμός Ρωμιών τουρκόφωνων και Τούρκων κατοίκων κυρίως υπαλλήλων του Δήμου.

Ο Βαρασός δεν ανήκε διοικητικά στην Κίσκα αλλά στην Καισάρεια. Μερικές οικογένειες από το Βαρασό και από το Αφσάρι μετοίκησαν στην Κιουρούμτζα. Αυτές οι οικογένειες, κατά την Ανταλλαγή μιλούσαν τουρκικά. Μια γειτονιά "Φάρασα μαχλεσί" και μια γειτονιά "Αφσάρι μαχλεσί" αναφέρονταν στην Κιουρούμτζα, από τους πρόσφυγες που έφτασαν στην Ελλάδα. Ωστόσο, στην περιοχή των "αποικιών" ήλθαν "τζάκια" και από άλλα χωριά της Καππαδοκίας και από τον "Μακρινό Πόντο". Ενδεικτικά αναφέρω πως ο παππούς της μητέρας μου, ο Βασίλειος Τσαγμέν (cağmen: λαμπρός, ένδοξος), ήλθε από την Αμάσεια του Πόντου (προς Πόντον Καππαδοκία) και εγκαταστάθηκε στο Σαττί όπου και δημιούργησε οικογένεια. Οι Σκεντέριδες ήλθαν από την Καισάρεια καταγόμενοι από την Αλεξανδρέττα (εξ ου και το επώνυμο) και εγκαταστάθηκαν στο Αφσάρι.

Έχουμε συνεπώς, στις απρόσιτες για τους Τούρκους βουνοκορφές του οροπεδίου, τα Φάρασα, αυτήν την «Πούλια του Αντίταυρου με τα εφτά αστέρια»: Ο Βαρασός αστέρας α΄ μεγέθους, τα δυο Κάρσαντι (β΄), Αφσάρι (β΄), τα τρία (γ΄ μεγέθους): η Κίσκα, το Σαπί και το Τσουχούρι. Το Ξουρτζαίδι διάπτων αστέρας. Η Μέλπω Μερλιέ σημειώνει⁴:

«Πέντε είναι οι αποικίες, αλλά δύο οι κατ' ευθείαν αποικίες των Φαράσων, το Αφσάρι και το Φκόσι (Κάρσαντι). Οι άλλες τρεις, η Κίσκα, το Σαπί και το Τσουχούρι, είναι αποικίες του Αφσαριού, σα να λέμε εγγόνια των Φαράσων. . .»

Το Αφσάρι και οι αποικίες του ήταν μουχταρλίκια και υπάγονταν στο μουδουρλίκι της Κίσκας, στο καϊμακαμλίκι του Φέκε, στο μουτασαριφλίκι του Σίσι (Κοζάν) και στο βαλελίκι των Αδάνων. Εκκλησιαστικά ανήκαν στη μητρόπολη της Καισαρείας.

Ο αιίδιμος Παπά Θόδωρος Θεοδωρίδης, (από μάνα Βαρασιώτης και πατέρα Καρσαντιλού) συγγραφέας μελετητής της ιστορίας και λαογραφίας των Φαράσων, αναφέρει πως υπήρχε ακόμη ένα χριστιανικό ελληνόφωνο χωριό το Ξουρτζαίδι⁵:

«ΝΔ του Βαρασού, 3-4 ώρες δρόμο, είναι μια μεγάλη χαράδρα με ομώνυμο ρύακα, . . που μέσα σ' αυτή ήτο άλλοτε το ρωμαίικο χωριό Ξουρτζαίδι. Το χωριό αυτό 100-150 χρόνια πριν την Ανταλλαγή, διαλύθηκε και μερικές οικογένειες ήρθαν στο Βαρασό (έχτισαν τον πάνω μεχά) και άλλες πήγαν στο Φκόσι ή Κάρσαντι, και γι' αυτό ονομάστηκε Πος-Γαράκιοϊ. Οι νέοι αυτοί κάτοικοι και στα δυο χωριά είχαν το παρωνύμιο Ξουρτζαϊδώτων»

Ο Οκτάβ Μερλιέ γράφει για τα Φάρασα⁶:

"Χαμένα μέσα στα υψίπεδα της Καππαδοκίας τα Φάρασα, στα βόρεια της Μικράς Ασίας, παρέμειναν μια εστία Ελληνισμού. Εκεί πάνω δεν ήταν πλέον Ευρώπη, είναι Ανατολή. Και όμως τα Φάρασα είναι το πρώτο προκεχωρημένο φυλάκιο της Ευρώπης"

ΚΑΡΣΑΝΤΙ (ΦΚΟΣΙ, ΠΟΣΤ ΚΑΡΑ ΚΙΟΪ)

Ο οικισμός βρισκόταν στις πλαγιές του Αλά νταγ, στα όρια Καππαδοκίας – Κιλικίας, στη νοητή γραμμή Καισάρεια – Άδανα, σε απόσταση 105 χλμ. από τα Άδανα (οδικώς) και 130 από την Καισάρεια. Πριν από την Ανταλλαγή ήταν έδρα Δήμου (Moudούρ). Και σήμερα στην Τουρκία είναι έδρα Δήμου και διατηρεί το όνομα Καρσαντί, αλλά το επίσημο είναι Αλά Νταγ. Μεταξύ των κατοίκων, το χωριό ήταν γνωστό ως Καρσαντί, στα επίσημα έγγραφα ήταν Ποστ Καρα κιοϊ. Οι Βαρασιώτες το έλεγαν Φκόσι (το), παρά τις διαμαρτυρίες των ίδιων των Καρσαντιλούδων που το ονομάζουν Καρσαντί. Οι ίδιοι οι Καρσαντιλούδες πίστευαν πως το χωριό τους βρίσκεται στην Κιλικία και όχι στην Καππαδοκία. Γι' αυτό συστήνονται ως Κίλικες.

"Το Κάρσαντι⁷ (τουρκ. Mansurlu) βρίσκεται 42 χιλ. Ν-ΝΔ των Φαράσων και 129 χιλ. Ν - ΝΔ της Καισάρειας στις βόρειες πλαγιές του Καλέ νταγ (Αλά νταγ). Οι κάτοικοί του τη στιγμή της Ανταλλαγής ήταν

Έλληνες ελληνόφωνοι (53 οικογένειες-208 άτομα). Το Κάρσαντι ήταν μουδουρλίκι και υπαγόταν στο Βαλελίκι των Αδάνων.

Ο Κάλφογλους σημειώνει⁸:

«ΠΟΣΤ ΚΑΡΑ ΚΙΟΪ. Φάρασανην δζουνουπινδέ 400 χανελί (200 Ισλάμ βε κουσουρή Ρουμ ολμάκ ουζερέ) πιν καργέδιρ».

(Σε απόσταση από τα Φάρασα, είναι ένα χωριό με 400 οικογένειες από τις οποίες 200 Μουσουλμάνοι και οι λοιποί Ρωμιοί.)

Παρατηρούμε πως σε 25 χρόνια (1898-1924) ο πληθυσμός έπεσε στο ένα τέταρτο (1/4).

ΑΦΣΑΡΙ

Το Αφσάρι⁹ (Ansar) βρίσκεται 75 χλμ. Ν - ΝΑ της Καισαρείας και 22 χλμ. ΒΑ των Φαράσων, μέσα σε ρεματιά και στις δυτικές πλαγιές του Τσαμβάζ ντάγ, πρόβουνου του Κοζάν ντάγ (Αντίταυρος). Οι κάτοικοί του το 1924 ήταν Έλληνες ελληνόφωνοι (44 οικογένειες – 186 άτομα).

Το Αφσάρι βρισκόταν μια μέρα δρόμο ΒΑ του Βαρασού. Ήταν το δεύτερο από τα χωριά που αποσπάστηκαν από το Βαρασό στα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Προηγήθηκε το Καρσαντί.

«Το Αφσάρι πρέπει να έχει σχέση με τους Ισαύρους που ήσαν ένας λαός από τους αρχαίους λαούς της Μικρασίας που ζούσε στα όρη και κυρίως στις οροσειρές του Ταύρου και Αντίταυρου» (χειρόγραφο του Παπά Θόδωρου).

Ι. Κάλφογλους, γράφει¹⁰:

«Έξω από το χωριό εις μέρος το οποίον λέγεται "Δερεδζέ" ευρίσκεται ένας μεγάλος βράχος ύψους 100 πήχεων, που ονομάζεται Δελικλί τας (τρύπια πέτρα) μέσα εις την οποίαν υπάρχει μια σκαλιστή πολύ ωραία εκκλησία ύψους 12 πήχεων. Οι μόνιμοι κάτοικοι του Αυσάρκιοϊ φτάνουν τις 150 ελληνικές οικογένειες. Η τοποθεσία του είναι βραχώδης, πετρώδης και πολύ ανωφερής».

Παρατηρούμε πως μέσα σε 25 χρόνια (1898-1924) ο πληθυσμός μειώθηκε στο ένα τρίτο (1/3), από 150 έφτασαν εδώ 44 οικογένειες.

ΣΑΤΤΙ

Ο Κάλφογλους αναφέρει¹¹:

«Μισή ώρα μακριά από την Κίσκα, βρίσκεται ένα μικρό χωριό Ρωμιών με 90 οικογένειες».

Ο Λεβίδης αναφέρει¹²:

«Εν Σάτη ευρέθησαν σπήλαια, εν οίς πολλά οστά ανθρώπων. Ίσως τα σπήλαια ταύτα εχρησίμευον ως κατακόμβαι ή κοιμητήρια καθότι ευρίσκονται και πολλά δακρυδόχα αγγεία υέλινα, εν ενί δε ευρέθησαν τα πτώματα ορθίως ιστάμενα και κεχωσμένα. . .»

Ο Λεβίδης στις αρχές του 20ου αιώνα σημειώνει ακόμη¹³:

«ΣΑΤΗ. Η Σάτη προ 37 ετών συνοικισθείσα εκ των αποίκων της Αυσάρκιοϊ, σύγκειται εξ οικιών 23. Οι κάτοικοι, την γλώσσαν ελληνόφωνοι, το δόγμα ορθόδοξοι

έχοντες μίαν εκκλησίαν τιμωμένην επ' ονόματι των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού. Ιερέα ένα. Ημίσειαν ώραν μακράν αυτής αρχαίον κτίριον ακέραιον σωζόμενον και Μοναστήριον καλούμενον, ου οι λίθοι υπερμεγέθεις».

Αν πάμε 37 χρόνια πίσω από το 1904, χρονιά που γράφει στο ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, ο οικισμός πρέπει να στήθηκε, κατά τον Λεβίδη, στα 1870.

Το Σαττί¹⁴ (διατηρεί και σήμερα το ίδιο όνομα) βρίσκεται 64 χιλ. ΝΑ της Καισαρείας και 38,5 χιλ. ΒΑ των Φαράσων, στην κοιλάδα του Ταχταλίμεζαρ ντερέ, παραπόταμου του Ζαμάντη. Οι κάτοικοί του το 1924 ήταν Έλληνες ελληνόφωνοι (47 οικογένειες - 180 άτομα).

Ο Κάλφογλους αναφέρει 90 οικογένειες το 1897 και ο Λεβίδης 23 οικογένειες στα 1905. Το Κ. Μ. Σ. υπολογίζει σε 47 τις οικογένειες που ήλθαν από το Σαττί με την Ανταλλαγή. Σύμφωνα με μαρτυρίες προσφύγων, το χωριό χτίστηκε στα μέσα του 19ου αι. από 15 - 20 οικογένειες που ήλθαν από το Αφσάρι και ύστερα από λίγα χρόνια, ήλθαν 5-6 οικογένειες από την Κίσκα. Αν πάρουμε "τοίς μετρητοίς" τους αριθμούς που μας δίνουν ο Κάλφογλους και ο Λεβίδης, παρατηρούμε μια δραματική μείωση του πληθυσμού κατά τη δεκαετία ανάμεσα στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αι. και μια ανάκαμψη πριν την Ανταλλαγή.

ΤΣΟΥΧΟΥΡΙ

Τσουχούρ γιουρτ το έλεγαν οι Τούρκοι και πρέπει να διαστέλλεται από το Τσουχούρι, ελληνικό χωριό στα Βόρεια της Καισαρείας. Ο Κάλφογλους σημειώνει¹⁵:

«Κάϊσεριεδετ 15 σαατ ουζακδά τεκλίμ τεκλίμ Ρουμ Ορθόδοξοσλαρδαν μουρεκκέπ ολμάκ ουζερέ 120 χανελί καργέδιρ».

(Από την Καισάρεια 15 ώρες μακριά είναι ένα χωριό με συνολικό πληθυσμό 120 οικογένειες: Ρωμιοί Ορθόδοξοι Χριστιανοί.)

Ο Λεβίδης αναφέρει: «ΤΣΟΥΚΟΥΡ-ΓΟΥΡΤ. Κώμη συνοικισθείσα προ 40 ετών εκ των μετοίκων της Αυσάρ-κιοϊ και έχουσαν οικογενείας ορθοδόξους 50, εκκλησίαν μίαν, τιμωμένην επ' ονόματι του Αγίου Νικολάου. Σχολείον δεν έχουσιν, αλλ' η γλώσσα ελληνική. Ιερέα δ' έχουσιν ένα». (Α. Λεβίδης, στο "ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ", 1905 σελ. 150).

Το Κ.Μ.Σ σημειώνει¹⁶:

«Το Τσουχούρι (Cukuryurt) βρίσκεται 60 χλμ. ΝΑ της Καισαρείας και 39 χλμ. ΒΑ των Φαράσων, στην κοιλάδα του Ζαμάντη. Οι κάτοικοί του το 1924 ήταν Έλληνες ελληνόφωνοι (83 οικογένειες - 377 άτομα)».

Ο Κάλφογλους (1898) μας δίνει 120 οικογένειες, ο Λεβίδης (1905) αριθμεί 50 οικογένειες και το Κ. Μ. Σ. μέτρησε 83 οικογένειες ανταλλάξιμους. Ιστορικά δεν αναφέρονται δραματικά γεγονότα που να δικαιολογούν τόσο μεγάλες διαφορές.

ΚΙΣΚΕ

Η Κίσκα, για τους ελληνόφωνους των Φαράσων, Κίσκε για τους τουρκόφωνους, ήταν τρεις μέρες δρόμο ΝΑ της Καισαρείας, έδρα του Δήμου Ρουμ Ναχισί (Επαρχία Ρωμιών). Οι Ρωμιοί «λαλούσι την βαραχιωτικήν γλώσσαν», προερχόμενοι οι περισσότεροι από το Αφσάρι. Υπήρχαν και 20 περίπου οικογένειες Τούρκων οι οποίοι ήταν διοικητικοί υπάλληλοι του Δήμου ή πρόσφεραν βοηθητικές υπηρεσίες στους Ρωμιούς.

Ο Κάλφογλους αναφέρει¹⁷:

«ΚΙΣΚΕ, Ρούμτζε ισμί Κισκισσός ολούπ, Κάϊσεριδεν 18 σαάτ ουζακδά βε δζουνούπι σαρκ (ΝΑ) δζιχετινδέ Ζαμαντή (Ονοπνίκτης = Φηραχτήν) ηρμαγηνήν γιανηνδά εσκή πιρ καργέδιρ, πουραδά Χριστιανλήκ ζεμανλαρηνδάν εβέλ χεκ οληνμής, Ρούμτζα λεβχαλάρ πουληνμήςσδηρ. Βακτή ιλέ επισκοπή ιδί. Μεβδζούδ 100 χανέ εχαλινίν άνδζακ 20 χανεσί ισλάμδηρ».

[ΚΙΣΚΕ, Το ελληνικό της όνομα είναι Κισκισσός. Είναι ένα αρχαίο χωριό 18 ώρες μακριά από την Καισάρεια στα ΝΑ κοντά στον ποταμό Ζαμάντη (Ονοπνίκτης = Φηραχτήν). Εδώ βρέθηκαν σιαλιστές ελληνικές επιγραφές προ χριστιανικής εποχής. Άλλοτε υπήρξε επισκοπή. Έχει 100 οικογένειες, από τις οποίες μόλις 20 είναι ισλαμικές].

Ο Λεβίδης έξι χρόνια πιο ύστερα σημειώνει¹⁸: ΚΙΣΚΕ.

«Η κώμη αυτή, πρωτεύουσα Δημαρχίας, είναι δε η αρχαία Κισκισσός, Επισκοπή της πρώτης Καππαδοκίας, κειμένη ΝΑ της Καισαρείας και απέχουσα αυτής ώρας 18. Υπάρχουσι πολλά ερείπια εκκλησιών, πασών Βυζαντινής εποχής μετά πελωρίων εξειργασμένων λίθων. Επί λόφου προς Ν υπάρχει εκκλησία σταυρωειδώς εκτισμένη, ής οι τοίχοι σώζονται μετά τριών πυλώνων και Ιερού Βήματος. Οι νυν Κισκαιοί εισιν άποικοι της Αυσάρ-κιοϊ και λαλούσι την βαραχιωτικήν γλώσσαν. Συγκείμενοι δ' εκ 40 οικογενειών έχουσιν εκκλησίαν τιμωμένην επ' ονόματι του Αγίου Ανδρέου και ένα ιερέα και μικρόν Σχολείον. Οι δέ Χριστιανοί της δύο ώρας απ' αυτής απεχούσης αρχαίας κώμης Καλέ μετώκησαν εις άλλας κώμας και η εκκλησία ηρειπώθη».

Το Κ. Μ. Σ. σημειώνει¹⁹:

«Η Κίσκα (Kisge) βρίσκεται 67 χλμ. ΝΑ της Καισαρείας και 36,5 χλμ. ΒΑ από τα Φάρασα, στην κοιλάδα του Ταχταλί Μεζάρ ντερέ, αριστερού παραπόταμου του Ζαμάντη. Οι κάτοικοί της το 1924 ήταν Έλληνες ελληνόφωνοι (71 οικογένειες – 314 άτομα) και Τούρκοι (100 άτομα περίπου)».

Ο Κάλφογλους (1898) δίνει 80 οικογένειες, ο Λεβίδης (1905) 40 οικ. Και το Κ. Μ. Σ. (1924) 71 οικ.

Ο ΒΑΡΑΣΟΣ, ήταν απομονωμένος, όχι μόνο από όλα τα αστικά και ημιαστικά κέντρα της Καππαδοκίας, αλλά ακόμη και από τις αποικίες του. Ωστόσο, ήταν η μητρόπολη όλων των Φαρασιώτικων ομόγλωσσων χωριών και το θρησκευτικό τους κέντρο. Συνεπώς εκεί γίνονταν τα σπουδαιότερα πολιτιστικά και πολιτισμικά δρώμενα, τα οποία σχεδόν πάντοτε ήταν συνυφασμένα με θρησκευτικά λατρευτικά έθιμα.

Ο Βαρασός ήταν μια κωμόπολη χτισμένη πάνω σε απρόσιτα φαράγγια του Αντίταυρου, στο μέσο περίπου της απόστασης ανάμεσα στην Καισάρεια και στα Άδανα. Καρόδρομοι δεν υπήρχαν σε απόσταση 40 - 50 χιλιομέτρα²⁰.

Πρέπει να τονίσουμε όμως, πως δεν υπήρχε σχέση εξαρτήσεως "μητρόπολης προς αποικίες", ανάμεσα στο Βαρασό και στα γύρω χωριά. Οι κάτοικοι των αποικιών πήγαιναν στο Βαρασό στις μεγάλες γιορτές και στα πανηγύρια (ζιαρέτ). Οι αποικίες όμως ήταν, κατά κανόνα, πιο εύρωστες οικονομικά. Οι Βαρασιώτες πήγαιναν ως εποχικοί εργάτες στις αποικίες το καλοκαίρι.

Οι γονείς μου, Βασίλειος και Δέσποινα, ήλθαν με τους «Ανταλλάξιμους» από το Σαττί Φαράσων. Η οικογένεια εγκαταστάθηκε πρώτα στα Γρεβενά, πέρασε στα Πετρανά Κοζάνης και ύστερα στο Πλατύ Ημαθίας, όπου και μεγάλωσα, ανάμεσα σε γειτονιές προσφύγων από τα χωριά των Φαράσων. Εκεί που ακόμη και σήμερα πολλοί "πρόσφυγες" δεύτερης και τρίτης γενεάς, μιλούν τα «**Ρωμάκα**» (το Φαρασιώτικο ιδίωμα της Καππαδοκίας).

Γνώρισα και κουβέντιασα με πρόσφυγες Καππαδόκες στους οικισμούς Πλατύ, Πετρανά και Βαθύλακκο Κοζάνης, Μπούρα (Δοξαρά) Γρεβενών, Αγροσυκέα και Μυλότοπο Γιαννιτσών.

Στο παρόν πόνημα περιέχονται μερικά παραμύθια και παραδόσεις από πληροφορίες που πήρα από Ανταλλάξιμους..

Στη συλλογή περιλαμβάνονται και 7 παραμύθια του Dawkins. Ο R.M.Dawkins (1871-1956), καθηγητής του Πανεπιστημίου Cambridge και του British School of Athens, επισκέφτηκε τη Μ. Ασία 4 φορές (1909-1914) και συγκέντρωσε υλικό από Πόντο, Καππαδοκία και λοιπή Μ. Ασία. Το πλούσιο γλωσσικό υλικό, περιλαμβάνεται στο έργο του "Modern greek in Asia Minor (Cambridge, 1916).

Αισθάνομαι την ανάγκη να αφιερώσω αυτό το μικρό πόνημα στον πνευματικό μου Παπά Θόδωρο Θεοδωρίδη, στους γονείς μου, στη γιαγιά μου παπαδιά Ευλαμπία, στους συγγενείς Δημητρό και Κυριακή και στους γνωστούς που μου διηγήθηκαν τα παραμύθια.

Εκφράζω τις ευχαριστίες μου στο προσωπικό του Κ.Μ.Σ. που μου προσφέρει "φιλοξενία" όποτε χρειαστώ πρόσβαση στο πλούσιο Αρχείο του, στον αγαπητό Χάρη Σαπουντζάκη που είχε την υπομονή να διαβάσει τα χειρόγραφα και να κάνει τις διορθώσεις των και στον εκλεκτό «επίτιμο» Φαρασιώτη Μάκη Λυκούδη θερμές ευχαριστίες γιατί χωρίς την υπομονή και επιμονή του δεν θα είχαμε στα χέρια μας αυτό το καλαίσθητο βιβλίο.

Ιορδάνης Β. Παπαδόπουλος

Σημειώσεις:

1. Π. Καρολίδου, «Γλωσσάριον συγκριτικόν ελληνοκαππαδοκικών λέξεων, ήτοι η εν Καππαδοκία λαλουμένη ελληνική διάλεκτος και τα εν αυτή σωζόμενα ίχνη της αρχαίας Καππαδοκικής γλώσσης». Εν Σμύρνη 1885 σελ. 33-37.
2. Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (Κ. Μ. Σ.) «Η ΕΞΟΔΟΣ». Εισαγωγή - εποπτεία Π. Μ. Κιτρομηλίδη, επιμέλεια Γιάννη Μουρέλου, τ. Β΄ ΑΘΗΝΑ, 1982 σελ. 30.
3. Π. Καρολίδου ανωτ. σ. 33 – 34.
4. Μέλπωσ Μερλιέ, «Οι Ελληνικές κοινότητες στη σύγχρονη Καππαδοκία», Κ. Μ. Σ., «ΔΕΛΤΙΟ», τ. Α΄, ΑΘΗΝΑ, 1977, σελ. 65.
5. Πρωτοπρεσβυτέρου Θεόδ. Θεοδωρίδου «Τοπωνύμια και Λαογραφικά των Φαράσων της Καππαδοκίας». «Μικρασιατικά Χρονικά», Σύγγραμμα Περιοδικόν της Ενώσεως Σμυρναίων, τ. ΙΓ΄ 1967, σελ. 209 και τ. ΙΔ΄ 1970 σελ. 152.
6. OCTAVE MERLIER, «*Proverbes de Farassa*», Collection De L' Institut Français D' Athens. Κ. Μ. Σ., 1951 σελ. 13.
7. Κ. Μ. Σ., «Η ΕΞΟΔΟΣ» τ. Β΄ 1982, σελ. 317.
8. Ιωάννη Η. Κάλφογλους «ΜΟΝΗ ΦΛΑΒΙΑΝΩΝ», Αλεξαν. Νομισματίδης ΜΑΤΠΑ 1898, σελ. 568.
9. Κ. Μ. Σ., «Η ΕΞΟΔΟΣ» τ. Β΄ σελ. 314.
10. Ιωάννη Η. Κάλφογλους «ΜΟΝΗ ΦΛΑΒΙΑΝΩΝ», 1898, σελ. 569
11. Ιωάννη Η. Κάλφογλους, «ΜΟΝΗ ΦΛΑΒΙΑΝΩΝ», 1898, σελ. 569
12. Αναστ. Μ. Λεβίδου, «Αι εν Μονολίθοις Μοναί της Καππαδοκίας και Λυκαονίας». Εν Κωνσταντινουπόλει, 1899, σελ. 103.
13. Α. Μ. Λεβίδου, «Αι εν τω κλίματι του Οικουμενικού Πατριαρχικού Θρόνου Ιεραί Μητροπόλεις», Εθνικά Φιλανθρωπικά Καταστήματα εν Κωνσταντινουπόλει, «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ» 1905, σελ. 150, Ι. Μονή του Τιμίου Προδρόμου, 1904 Ιουνίου 11.
14. Κ. Μ. Σ., «Η ΕΞΟΔΟΣ», τ. Β΄, 1982 σελ. 330.
15. Ιωάννη Η. Κάλφογλους «ΜΟΝΗ ΦΛΑΒΙΑΝΩΝ», 1898, σελ. 568.
16. Κ. Μ. Σ., «Η ΕΞΟΔΟΣ», τ. Β΄ 1982, σελ. 336.
17. Ιωάννη Η. Κάλφογλους, «ΜΟΝΗ ΦΛΑΒΙΑΝΩΝ» 1898 σελ. 569.
18. Α. Μ. Λεβίδου «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ» 1905 ανωτ. σελ. 149.
19. Κ. Μ. Σ., «Η ΕΞΟΔΟΣ», τ. Β΄, 1982, σελ. 320.
20. Μέλπωσ Μερλιέ, «ΔΕΛΤΙΟ» Κ. Μ. Σ., τ. Α΄, ΑΘΗΝΑ 1977, σελ. 69 και 72.

ΦΑΡΑΣΙΩΤΙΚΑ

ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

1. Των τζαναβαρίων το μεντζιλίσι.

Σηκώθην τζαι πα σηκώθη.

Σα μπρο τον ταρό, του ρουσού τα τζαναβάρα νανόστανε κι: «Να σωρευτόμε α ημέρα 'ς α μεντζιλίσι». Είπαν δι κι: «πα ποίκουμε να γλιτώσουμε στου νοματίουν το τζυνη'ν». Στριγξαν τζαι του χωρού τα χαιβάνα να ειπούν τζαι τζείνα το κετσιμιν δουν μο τις χωρώτοι.

Σωρεύτανε, αν Τζερετζή την εβίτζα, σου Καβάρη το κάτζι μπρο. Ήρτανε, κάτσανε 'ς όινα τη μερέ του 'ρουσού τα τζαναβάρα: ο ασλάνος, το καπλάνι, το 'ρκούδι, ο λύκος, ο αωπός, η 'γρουκάτα. Στ' άβο τη μερέ ήρταν κάτσαν του χωρού τα χαιβάνα: τ' άβουγο, το βουρτόνι, το γαιρίδι, το βόιδι, το γουβάλι, το πρόβατο, το σοιρίδι. Ήρταν τζαι στο ορμάνι ατόνε τα 'πομεινά του ρουσού τα χαιβανόκκα. Πουστιέσαν παρέτζει: το ζαρκάδι, ο πουρτσούχος, τζ' αγός.

Σο μεντζιλίσι τα τζαναβάρα, έβγκαλαν τσουφαλάς τουνε τον αωπό. Είπαν δι κι πενεντάβου τουνε τα δρα τα τζαναβάρα: «Ατό το μέτρο το κετσιμι, κετσιμι τζό 'νι. Κάτα ημέρα έρχονται οι τζυνη'οί τζαι μες σκοτώνουν τζάπου να μες εύρουν. Μες συραίνουν μο τον τσιφτέ τζαι μες καρφώνουν μο το τσίκκι. Τάημισα οι νομάτοι θέκνουν μέγκενε τζαι πιένουν μες αρά. Φταίνουν μες τελέφι. Ατό το μέτρο το κετσιμι κετσιμι τζό 'νι. Πα ποίκουμε να γλιτώσουμε 'π' ατό το σεφιλλίκι;»